

Motion till riksdagen

1988/89:Fö503

av Olof Johansson m. fl. (c)

Det sårbara samhället

Sammanfattning

Det sårbara moderna samhället kan bli mindre sårbart genom decentraliserad samhällsstruktur. Ett grundläggande krav på åtgärder är att beredskaps-hänsyn skall beaktas i fredstid. Idag byggs sårbarheten in i samhället istället för att vi skapar flexibla och hållbara system. Centerpartiet föreslår att en parlamentarisk sårbarhetsutredning tillsätts.

Kommunerna måste få ökat ansvar för civilförsvaret. Samtliga kommuner bör genomföra riskanalyser för att arbeta in beredskapshänsyn i den kommunala planeringen.

För att samordningen mellan freds- och krigsberedskaperna ska fungera bra bör en utredning om den centrala ledningen av civilförsvaret göras av överstyrelsen för civil beredskap, ÖCB, och räddningsverket.

I samband med översynen av de statliga myndigheterna bör beredskaps-hänsynen särskilt uppmärksammas.

Centern föreslår en omläggning av energipolitiken utifrån ett decentralis-tiskt synsätt för hushållning med tillgängliga resurser och övergång till förnybara, inhemska energikällor.

Livsmedel måste kunna garanteras såväl under avspärning som krig. Den nya krisplaneringen för två år är långt ifrån tillräcklig. Beredskapslagringen av livsmedel och insatsvaror måste bibehållas på en hög försörjningsnivå. Risken för kärnkraftsolyckor och miljökriser måste beaktas. Vattenfrågorna måste prioriteras.

Televerket bör utarbeta ett system för automatisk alarmering.

Centerpartiet uppmärksammar särskilt sårbarheten i storstäderna. Den sårbarhetsutredning som initierades av centerpartiet måste fullföljas och bedrivas med stor öppenhet.

Inledning

Samhällets sårbarhet ökar ständigt både tekniskt och organisatoriskt. Det växer fram en hotbild som bl a rymmer ökade möjligheter fören angripare att iscensätta angrepp och ett ökat intresse att störa sådana samhällsfunktioner som är av betydelse för säkerheten. Utvecklingen talar för att stormakternas förmåga att genomföra angrepp med kort förvarning ökar. ÖB skriver bl. a. i FMI 2000 "Hänsyn måste tas till risken för en okonventionell angreppsme-tod. Ett sådant angrepp riktas på bred front mot strategiska resurser.

totalförsvarets infrastruktur och mobilisering samt mot befolkningscentra." ÖB skriver också om andra hot. "Användningen av kemiska stridsmedel kan vara stridsekoniskt lönsamt – – – Möjligheterna att utveckla biologiska stridsmedel för förtäckt användning har ökat med gentekniken."

Det svenska försvaret som bygger på allmän värnplikt ställs inför skärpta krav. Beroendet mellan civila och militära delar av totalförsvaret blir allt mer påtagliga.

Förändringar i samhället görs för att öka den fredstida effektiviteten. Samtidigt minskar förmågan att motstå störningar av olika slag som kan vara aktuella i kris eller krig.

Samhällets strukturförändringar med koncentration av befolkning och verksamhet till vissa områden och avfolkning av andra ökar i många avseenden sårbarhet och känslighet. Ofta innebär förändringarna att viktig verksamhet koncentreras till ett fåtal anläggningar och platser i landet. Även teknikutvecklingen och de tekniska systemens inbördes beroende i det industrialiserade samhället medför ökad sårbarhet och känslighet för störningar. Samhället har fått en struktur, där varje enskild anläggning är av stor betydelse för helheten och där varje funktion är starkt beroende av den andra. Störningar, även enstaka sådana, kan därigenom få allvarliga konsekvenser för hela samhället. Ett exempel på sådan sårbarhet är vårt ökade elberoende.

Närmare hälften av Sveriges befolkning bor i de tre storstadsområdena. En lång rad livsviktiga funktioner för hela landet finns samlade där.

Centerpartiet kräver att beredskapshänsyn skall beaktas redan under förutsättningar som gäller i fredstid. Åtgärderna måste vara sådana att företagen eller den aktuella verksamheten på ett eller annat sätt har nytta av dem. Det är orealistiskt att tro att de flesta delarna av civilförsvaret skulle kunna bygga upp en beredskapsorganisation enbart för kris- och krigsförhållanden.

Fredskriserna är undervärderade i dagens planering. Det kan i framtiden bli svårt att dra gränsen mellan fredstillstånd, kris och krig. Sårbarhetsproblemet i samhället har det gemensamt med miljöfrågorna att de är mycket lättare att bemästra om man tar hänsyn till dem från början. Idag bygger vi in sårbarheten i samhället istället för att skapa flexibla och hållbara system. Beredskapshänsynen borde mot denna bakgrund samordnas och omfatta:

1. Större olyckor, som utsläpp av miljöfarliga ämnen.
2. Ekonomisk kris, som leder till minskad produktion eller importproblem, ex oljekris, kärnkraftsolycka.
3. Krigshot.
4. Väpnat angrepp.

De förebyggande insatserna måste innefatta

- förmåga att lösa konflikter
- i tid upptäcka risker och sårbarhet
- skapa en stabilare samhällsstruktur, genom decentralisering, energisystem med ökad inhemsk försörjning
- lokalt ansvarstagande

Motståndskraft i vårt samhällssystem mot yttre påfrestningar är en förutsättning för att vi skall klara allvarligare krissituationer. Det finns i dag en betydande oro för samhällets sårbarhet och inte minst för storstadsområdenas sårbarhet.

Erfarenheter från Finland

De centrala myndigheterna har till uppgift att vidta åtgärder för att kontinuerligt bygga upp beredskap. Frågor om räddningstjänst, försörjning och beredskap ombesörjs integrerat på alla nivåer. Varje kommun upprättar en skyddsplan som omfattar både räddning och beredskap. Kommunerna bekostar själva sina beredskapsåtgärder. I Helsingfors är varje förvaltning ansvarig för sin verksamhet i såväl fred som kris. Alla förvaltningar har särskilda beredskapsplanerare som utarbetar skyddsplaner. Kommundirektören ansvarar för att en riskanalys görs. För ex dricksvattenförsörjningen finns ett reservsystem med fyra reservvattentäcker. Vid kris, olycka eller dylikt kopplas in ett reservnät som går till prioriterade abonnenter som sjukhus och dylikt samt tappställen för allmänheten. Varje pump har ett reservaggregat.

Den finska organisationen är intressant eftersom den är relativt liten och ospecialiserad. Den som är ansvarig för verksamheten i fred är också det i kris och krig. Arbetet ingår i den ordinarie verksamheten. Medvetenheten om beredskapshänsyn är hög, inte minst på grund av erfarenheter av krig i landet. Investeringarna har genomförts kontinuerligt och kompletterande reservanordningar finns på utsatta punkter i ledningsbundna försörjningssystem. Lager och känsliga verksamheter har förlagts till bergtunnlar.

Skillnaderna mellan Helsingfors och storstäder i Sverige är stora. Helsingfors har i stort lyckats få in beredskapshänsyn i samhällsplaneringen. I svenska storstäders planering saknas till stor del medvetenheten om sårbarhetsproblemen.

Organisation av svenska åtgärder

Myndigheten för civil beredskap, ÖCB, har ansvaret för planering i kris- och krigstid. Räddningsverket ansvarar för fredskriser av typ olyckor med miljöfarliga transporter, men ÖCB har inga tvingande befogenheter. Det finns ingen lagstiftning som möjliggör för ex myndigheter att ålägga kommuner att vidta vissa åtgärder. Statliga bidrag kan utgå med halva kostnaden för beredskapsåtgärder med sk krigsnytta, men inte för fredsnytta.

Genom att beredskapshänsyn beaktas i den normala, fredstida samhällsutvecklingen kan beredskapen tillgodoses på samhällsekonomiskt billigaste sätt. Omvänt gäller att om sådana hänsyn inte tas, kan behovet av åtgärder senare bli mycket stort. I vissa fall kan dessa vara omöjliga att vidta i efterhand. Att ta beredskapshänsyn i samhällsutvecklingen innebär att man skapar ett stabilt och uthålligt samhälle. Beredskapshänsyn måste därför bli en naturlig del av samhällsplaneringen. För att åstadkomma detta krävs också vissa organisatoriska förändringar.

Kommunernas faktiska roll måste ytterligare stärkas i civilt försvar. En

viktig förändring skedde i 1982 års försvarsbeslut, då hemskyddsorganisationen infördes i kommunerna. Därefter har kommunerna genomfört en beredskapsplanering. I samarbete mellan ÖCB, FOA och Kommunförbundet har en försöksverksamhet nyligen genomförts med riskanalys av kommunernas verksamhet för såväl freds- som krigskriser. Riskanalysen har inneburit att

- det blir möjligt att precisera både freds- och beredskapsnytta för bl.a. reservanordningar
- avbrotts- och skadeförebyggande åtgärder stimuleras, vilket leder till lägre kostnader
- politiker och tjänstemän blir mer motiverade att beakta sårbarhets- och beredskapsaspekten i det löpande arbetet
- praktiska arbetsformer och rutiner utvecklas internt mellan förvaltningarna, samt mellan kommun och näringsliv, länsstyrelse och andra organ
- osäkerheten om ansvar för genomförande och finansiering av åtgärder minskar.

Vi anser att försöksverksamheten med kommunal riskanalys nu bör genomföras i samtliga kommuner.

För att få samordningen mellan freds- och krigsberedskapen att fungera, är det viktigt att samarbetskanalerna mellan räddningsverket och ÖCB fungerar bra. Vi anser att en utredning om den centrala ledningen därför bör genomföras av de båda myndigheterna.

Regeringen aviserar i budgetpropositionen att en översyn ska göras av samtliga statliga verk. Vi anser att man i denna översyn också ska göra en genomgång av hur beredskapshänsynen i samhällsplaneringen fungerar inom verkets arbetsområde och hur den kan effektiviseras.

En försvarsutredning har nyligen tillsatts. Vi anser bl.a. utifrån vad ÖB har anfört i FMI 2000 att det är viktigt att en särskild parlamentarisk sårbarhetsutredning får till uppgift att utreda sårbarheten i samhället. I det sammanhanget bör prövas vilka åtgärder som bör vidtas för att skapa en uthållig utveckling. Utredningen bör också studera behovet av lagstiftning och bidrag. Vi tar här upp några samhällsområden som utredningen bör fästa särskild uppmärksamhet vid.

Energi

Energisystemets uppbyggnad och inriktning påverkar på ett avgörande sätt samhällsutvecklingen. Centerpartiets syn på och ställningstagande i de energipolitiska frågorna är en betydelsefull del av partiets uppfattning om hur samhället bör utformas.

Energisystemet kan i princip byggas upp enligt två olika strategier. Utgångspunkterna för dessa strategier är skilda.

En strategi bygger på en centralistisk och koncentrationsinriktad syn på hur energisystemen bör utformas. Företrädarna för detta synsätt – t ex förespråkarna för kärnkraft och stora kolkondenskraftverk – förutsätter ständigt en ökande efterfrågan på energi. Detta leder till krav på investeringar i storskaliga och centraliserade anläggningar för såväl produktion som

distribution av energi, anpassade och dimensionerade efter de krav ett tänkt "högenergisamhälle" ställer. Det primära målet i denna strategi för energisystemens utformning är att producera energi utan hänsynstagande till vilka effekter en hög energianvändning får för samhällsstruktur, miljö och ekonomi på längre sikt. Nuvarande elförsörjningssystem är genom sin storskalighet oerhört sårbart och lätt att slå ut med förödande konsekvenser för landets försvarsförmåga som följd. Ett effektivare försvar förutsätter ett annorlunda energisystem. I ett kris- eller krigsläge måste exempelvis kärnkraften stängas av. Ett "högenergisamhälle" är ett sårbart samhälle.

Centerns strategi för hur energiförsörjningssystemet bör byggas upp utgår ifrån ett decentralistiskt synsätt och nödvändigheten av hushållning med tillgängliga resurser och energianvändningens anpassning efter de krav miljön ställer. Företrädarna för detta synsätt ser inte en hög energianvändning som ett självändamål utan utgår ifrån att det inte skall produceras mer energi än vad som är nödvändigt för att på ett effektivt sätt kunna tillgodose de behov som finns. Energiförsörjningen bör baseras på effektivare energianvändning och utnyttjande av i huvudsak inhemsk förnybar och miljövänlig energi.

Detta leder till krav på energihushållning och effektiv användning av tillförd energi, där utnyttjat energislag och energikvalité anpassas efter ändamål. Detta kan bäst ske om energisystemen ges en flexibel och lokalt anpassad, småskalig utformning – system som är anpassade till ett decentraliserat samhälle där investerade medel kan utnyttjas effektivt, miljön värnas och möjligheterna att upprätthålla sysselsättningen förstärkas. Fjärrvärmesystemen måste kompletteras med reservkapacitet för att inte en ökad sårbarhet skall uppstå. Naturgas måste delvis kunna ersättas med biogas i en krissituation.

Denna strategi för energisystemens uppbyggnad leder till minskad sårbarhet och därmed bättre planeringsförutsättningar för beredskapsförsörjningen på energiområdet. Den ger möjligheter till en mer decentralistisk maktstruktur på energimarknaden och ger samhället reella möjligheter till inflytande över "funktionen energiförsörjningen". Samhället får förutsättningar att under fredstid bygga upp ett energiförsörjningssystem och energiberedskap med verkliga möjligheter att fungera under en krigssituation. Landets försvarsförmåga stärks samtidigt som försörjningsberedskapen effektiviseras och blir mindre kostsam.

Framtidens möjligheter till en effektivare energianvändning underskattas lätt, vilket blir en utvecklingen under det senaste decenniet visat. Ju mer vi satsar på inhemska energikällor och energieffektivisering desto mer minskar sårbarheten i fred och krig.

Livsmedelsberedskap

Att trygga en god beredskap i fråga om livsmedel har allt sedan andra världskriget utgjort en av grunderna i svensk jordbruks- och försvarspolitik. I jordbrukspolitiska beslutet från 1985 fastslogs att minimibehovet av livsmedel måste kunna tillgodoses med hög säkerhet även vid långvariga kriser. I beslutet förutsattes en treårig planeringshorisont för en omställning av

jordbruket så att det därefter kan klara sig med enbart inhemska resurser.

I försvarspolitiska beslutet var livsmedelsförsörjningen av underordnad betydelse. Försvarsbeslutet innebar dessutom att planeringshorisonten minskades till en krisperiod på två år och därtill en tid av total isolering. 1987 års försvarsbeslut innebar i grunden att någon långsiktig försörjningsförmåga inte längre kommer att finnas. I själva verket kommer de tidigare otillräckliga lagren av produktionsmedel att minskas till en tredjedel.

Möjligheterna att producera kvävegödsel inom landet kommer inom något år att vara obefintliga. Samtidigt pågår en omställningsprocess inom det fredstida jordbruket med en neddragning av antalet nötkreatur, speciellt mjölkkor. Den tidigare planerade fria tillgången till mjölk som en proteinbas i kriskosten hotas därmed. För närvarande pågår dessutom en utförsäljning av halva Sveriges krislager av proteinfoder för djur. Detta för att finansiera andra områden inom livsmedelsberedskapen. Anslagen till krislagring räcker alltså inte ens till att klara den låga nivå som förutsattes i försvarsbeslutet.

Den tekniska utvecklingen har medfört att all produktion har blivit mera specialiserad och komplicerad. Detta har också fört med sig att beroendet av internationell handel har ökat. Speciellt gäller det små länder med liten andel egen handelsflotta.

Jordbruket är idag beroende av import av viktiga varor. Det gäller maskiner, reservdelar och drivmedel och andra sk insatsvaror. Alternativ odling innebär en minskad sårbarhet. Åkermarken framstår som en trygghetsfaktor som blir allt viktigare ju sämre beredskap vi har när det gäller lager och egen produktion av insatsmedel som protein och ammoniak. Den åkerareal vi har måste vi därför vara rädda om. Det senaste försvarsbeslutet ger tyvärr inget stöd för en sådan ambition.

Livsmedelsindustrin har centraliserats. Det gäller även lantbrukskooperationen. Sårbarheten har därmed ökat. Utvecklingen tycks fortsätta. Det finns beredskapskäl för att sträva mot en mer decentraliserad livsmedelsindustri.

Storstadslän som Stockholms och Göteborgs och Bohus län har en självförsörjningsgrad kring 20 procent. Blir storstäderna avskurna från övriga delar av landet i en krigssituation kan stora problem med försörjningen uppstå. I Norrlandslänen ligger självförsörjningsförmågan på mellan en tredjedel och hälften.

Försörjningen av övre Norrland utgör också ett speciellt problem. Redan i fredstid behövs kontinuerlig daglig tillförsel motsvarande 50 långradare per dygn. Allmänt sett är avsaknaden av produktionsresurser inom vissa glesbygder ett allvarligt problem från försvarssynpunkt och kan leda till livsmedelsbrist. I jordbrukspolitiska beslutet 1985 betonades vikten av en geografiskt väl differentierad jordbruksproduktion för att kunna trygga försörjningsberedskapen. Vi kan nu se hur den socialdemokratiska jordbrukspolitiken styrt åt motsatt håll.

Tekniska stödfunktioner i form av el och vatten är också nödvändiga inslag i en fungerande produktion och distribution även i kris och krig. Reservutrustningar för att klara elbehovet saknas i de flesta civila funktioner. Detta gäller inte minst jordbruket och livsmedelsförsörjningen. Svåra störningar

kommer, om inget görs, att uppstå. Därför är det viktigt att samhället stimulerar anskaffande av reservkraft.

Reservkraftverk måste det finnas tillgång till. Man måste kunna upprätthålla en miniminivå på verksamheten, även om den blir utsatt för kraftiga störningar. Ett enkelt reservverk kan t.ex. säkra driften av en funktion medan det ordinarie systemet repareras. Elavbrott har visat att det finns bristande kapacitet av reservkraft vid vårdinrättningar och behov av ytterligare reservkraft vid jordbrukets animalieproduktion. En snar förbättring måste komma till stånd och statligt stöd utgå som stimulans till investeringar i reservkraft.

Risktagandet ökar starkt när det gäller livsmedelsberedskapen. Detta intryck förstärks också av det faktum att kommunikationerna kan störas, att landet kan komma att delas vid en partiell ockupation. Ett annat hot är att radioaktivt nedfall kan slå ut en del områden för livsmedelsproduktion. Tjernobyl och dess konsekvenser visar att spridningen av det radioaktiva nedfallet kan få omfattande effekter. Miljöhoten genom försurning och klimatpåverkan, samt annan storskalig miljöförstörelse kan också leda till att ekosystemets produktionsförmåga inte kan upprätthållas. Beredskapsmålet måste även beakta risken för försämrad miljö- och naturresurssituation.

En god försörjningsberedskap är en förutsättning för ett väl fungerande totalförsvar. Teknik och kunnande måste bevaras. Målsättningen för livsmedelsförsörjningen måste därför planeras så att tillgången på livsmedel kan garanteras såväl under avspärning som krig. Beredskapslagringen bör utformas så att en acceptabel kriskost kan garanteras befolkningen i en kris och så att tillgången på insatsvaror till jordbruket möjliggör en varaktig och uthållig produktion av livsmedel så som folkförsörjningsmålet anvisar. Den kriskost som man idag planerar för innebär att var och en får 2 300 kilokalorier per dag. Så här mycket råvaror ingår i en dagsranson:

- 283 gr vete- och rågmjöl
- 200 gr korn och havre
- 130 gr potatis
- 15 gr socker
- 30 gr margarin
- 6 dl mjölk, 18 gr smör, 30 gr ost
- 29 gr nötkött
- 38 gr fläsk
- 5 gr inälvsmat
- 27 gr ägg

Centerpartiet föreslår att beredskapslagringen av livsmedel, insatsvaror m.m. bibehålls på en 80 % försörjningsnivå. Målsättningen för en god livsmedelsberedskap måste därför utgå från att varje region i landet har en väl fungerande jordbruksproduktion till vilken lokala livsmedelsindustrier är knutna.

Vatten

Vattenförsörjningen tenderar att bli ett allt större problem i takt med koncentrationen. Trots att det är vårt viktigaste livsmedel är kontrollen av vatten bristfällig, kontrollen är splittrad och vattensystemen är sårbara. Genom centraliseringen till stora vattentäkter samt till stora och väl utmärkta distributionsledningar och vattentorn har vår vattenförsörjning blivit mycket sårbar för skadegörelse, sabotage och inverkan från biologiska stridsmedel. Många vattenanläggningar anlades omkring sekelskiftet och börjar bli uttjänta. Centerpartiet har därför under flera år krävt en systematisk genomgång av vattensystemen och att statliga bidrag ska utgå för förnyelse av va-nätet. Risker för att väsentliga beredskapsfrågor inte ska få fullgod behandling är uppenbar. De studier som hittills genomförts i Malmö, Göteborg och Storstockholm visar på allvarliga sårbarhetsproblem. Bl.a. mot denna bakgrund bör vattenförsörjningsområdet i sin helhet bli föremål för analyser och studier.

Teko

Centerpartiet kan inte acceptera de nedskärningar som försvarsbeslutet innebar på beklädnadsområdet. Det är viktigt att säkra en inhemsk produktion av råvaror och grundtextil. Att i rådande allmänna läge för tekoindustrin i Sverige i praktiken ta bort beredskapsaspekten är ur flera synpunkter oklokt. Den svenska tekoindustrin har betydelse inte bara som producent av kläder utan också för att tillhandahålla sjukvårdstextilier och textila produkter som insatsvaror till industrin.

Upphandling till försvaret av uniformer och andra tekoprodukter bör göras i Sverige. Att genom köp i utlandet avhända sig kunskap om och tillverkningskapacitet för tekoprodukter ger oss en dålig beredskap och osäkerhet på ett viktigt område.

Vägväsende

Kommunikationsväsendets uppbyggnad och standard har en avgörande strategisk betydelse. Det gäller såväl möjligheterna till transporter inom totalförsvarets olika delar som t ex möjligheterna till larm. Dessa frågor utvecklas i en särskild trafikmotion. Här vill vi särskilt framhålla några viktiga aspekter.

Det är av stor betydelse att en samordning sker mellan den väg- och broupprustning som kontinuerligt pågår i fredstid och försvarets krigsvägplan. Annars är risken stor att man, om den dagen kommer då krigsvägplanen behöver tas i bruk, upptäcker att en del av de vägar som ingår i planen är dåligt rustade för den trafik de då är ämnade för.

Statens järnvägar

Inlandsbanan är en nödvändig transportled i vårt nordliga inland och kan i en krigssituation ha avgörande betydelse för att hålla samman landet. Vi anser att hela Inlandsbanans fortbestånd måste garanteras, inte minst av totalförsvarskäl.

På över 100 mil av det svenska järnvägsnätet har persontrafiken lagts ned. Trots att det vid dessa nedläggningar gång på gång försäkrades att godstransporterna skulle få vara kvar är nu nedläggning på flera ställen aktuell även av dessa.

Det är angeläget att den framtida bedömningen av person- och godstransporter beaktar behovet av kommunikationer i en kris- och krigssituation.

Sjöfart

Den svenska handelsflottan har minskat från 613 fartyg om sammanlagt 12,9 miljoner dödvikton 1975 till 438 fartyg om 2,2 miljon dödvikton 1986 – alltså en kapacitetsminskning på drygt 80 %.

Allmänt torde gälla att samhällets ökade sårbarhet och den allt mindre svenska kapaciteten när det gäller sjötransporter innebär att stor omsorg måste iakttagas när det gäller resurserna till det ekonomiska försvaret. Det är viktigt att upprätthålla kusttrafiken. Inte minst av beredskapsskäl måste Sverige utveckla en positiv sjöfartspolitik. Att med en så kraftigt decimerad handelsflotta planera för ett antagande om ökad import i ett avspärrningsläge är inte realistiskt.

Datorer

Den ökade datoranvändningen skapar nya former av sårbarhet. Allt fler system i vårt samhälle är beroende av datorer för att alls fungera. Det kan gälla kommunikationssystem, produktionssystem, informationssystem och olika former av service till människorna. Datorsystemen är utsatta för en rad hot i kris- och krigssituationer.

Processtyrning och processövervakning inom försörjningsviktig industri har datoriserats och elektrifieras i mycket hög omfattning. Manuella rutiner och manuell körning är i många fall svåra att genomföra. När det nya AXE-systemet började introduceras, visade det sig att möjligheten att larma befolkningen via telefonnätet försvann. Data- och telelinjerna är sårbara delar av kommunikationerna. Övergången till det tjänsteintegrerade telenätet (ISDN) medför också i detta sammanhang en ökad sårbarhet.

En utslagning av elsystemet innebär att också datasystemen upphör att fungera. En kärnvapenexplosion, även långt utanför vårt eget territorium, kan leda till en elektromagnetisk chock som slår ut alla datasystem. Möjligheterna finns att sabotera datasystemen genom sk datavirus och andra liknande programmeringsåtgärder. Det är nödvändigt att alternativa system behålls och byggs upp inom för samhället väsentliga områden. Centern har i annat sammanhang föreslagit ökade resurser till ÖCB för att förbättra datasäkerheten.

Sjukvården

De svagheter som i dag finns inom sjukvårdsorganisationen kommer att fördjupas i ett beredskapsläge. Detsamma gäller socialtjänstens sätt att fungera i dag jämfört med i ett krisläge. Det medför att i all planering som sker före och under fredstid måste vi ha en insikt och ansvar för en situation i

avspärning eller krigssituation. Det bästa sättet att förebygga är att genom utbildning och realistiska övningar förbereda för ett sådant läge.

Läget inom sjukvården blir bekymmersamt om Sverige blir isolerat från omvärlden. Genom en mera decentraliserad verksamhet, genom satsningar på inhemska produkter och inhemsk produktutveckling borde redan i fredstid staten ta sitt ansvar för att det även på sjukvårdsområdet finns en beredskapsom man kan känna trygghet inför. Så är inte fallet i dag. Allvarlig kritik har riktats mot landstingen och Landstingsförbundet för att de inte tillräckligt har uppmärksammat beredskapshänsynen. Vi anser att sårbarhetsutredningen bör pröva om det inte är nödvändigt med lagstiftning för att trygga en bra organisation i kriser.

Decentraliserad upphandling

Det är av stor regionalpolitisk betydelse att militära förband upphandlar från den egna ortens näringsliv.

De försök som pågått med decentraliserad upphandling bör nu omsättas i klarare regler. Inriktningen bör vara att undantag tillåts för de militära myndigheterna från reglerna om central upphandling. Detta bör gälla såväl dagligvaror som viss materiel samt upphandling av byggnadsverksamhet.

Sårbarheten i storstadsområdena

Närmare en tredjedel av Sveriges befolkning bor i de tre storstadsområdena, Stockholm, Göteborg och Malmö. En rad livsviktiga funktioner för hela landet finns samlade där. Storstäderna är naturligt nog i hög grad beroende av livsmedel. Samtidigt är en stor del av Sveriges samlade resurser för distribution, lagring och beredning av livsmedel koncentrerade dit. Livsmedelsförsörjning och kommunikationssystem är därför mycket känsliga för störningar. Men en bristande regionalpolitik, en kraftig storstadsexpansion och nedskärningar av det civila försvaret minskar möjligheten till ett fungerande totalförsvar.

Kommunikationssystemen är av central betydelse för storstädernas funktionsförmåga. Samtidigt är i synnerhet Stockholm och delvis också Göteborg belägna geografiskt så att det finns många känsliga punkter i form av broar och tunnar. För Stockholms vidkommande passerar t ex all landtransport mot syd och sydväst genom Södertälje.

Förutsättningarna att ta hand om människor i katastrofsituationer är extra komplicerade i ett storstadsområde. Det faktum att familjemedlemmar ofta arbetar på olika håll under dagtid och det ganska svaga sociala nätverket bidrar till detta. Den bristfälliga skyddsrumsutbyggnaden är en annan orsak till oro. Enbart i Storstockholm fattas det ca 400 ●●● skyddsrumspplatser. En särskild utredning ser nu över befolkningskyddet.

Storstadens sårbarhet kan bli akut av många anledningar. Den mest dramatiska och svårbemästrade är naturligtvis direkta krigshandlingar. Men man kan också tänka sig allvarliga krissituationer i fredstid. Tänkbara orsaker kan vara större naturkatastrofer, sabotageaktioner i stor skala i ett säkerhetspolitiskt skymningsläge, kärnkraftskatastrofer i exempelvis Barsebäck eller Forsmark vid ogynnsamma väderbetingelser, gas- och kemikalie-

olyckor vid produktion och transporter. Riskmomenten är många och motiverar en seriös debatt om sårbarhetsproblem, inte minst i våra storstadsområden.

Diskussion om sårbarhet och olika typer av förebyggande åtgärder ingår givetvis i all försvarsplanering. Sårbarhetsdebatten behöver breddas och utmyнна i konstruktiva förslag till hur de skall bli mindre sårbara.

Centerpartiet föreslog till förra årets riksmöte att ÖCB borde få i uppdrag att särskilt utreda sårbarheten i storstäderna. Riksdagen avslög förslaget, men ÖCB var klokare och bad regeringen att trots detta få genomföra en sådan studie. ÖCB har nu påbörjat sitt arbete och det är viktigt att detta fullföljs så att beredskapshänsynen inarbetas i samhällsplaneringen. Detta arbete borde ha så offentlig karaktär som det är möjligt av säkerhetskäl. Om möjligt bör övningar genomföras, för att undersöka hur beredskapsplaneringen fungerar i förhållanden som är jämförbara med kristider.

Hemställan

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställs

1. att riksdagen begär hos regeringen att en parlamentarisk sårbarhetsutredning tillsätts,

2. att riksdagen beslutar ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om inriktningen av arbetet med att minska sårbarheten i samhället,

3. att riksdagen ger regeringen till känna vad som anförts om riskanalys och kommunalt ansvar,

4. att riksdagen beslutar ge regeringen till känna vad som anförts om samordningen av den centrala ledningen för civilförsvaret,

5. att riksdagen ger regeringen till känna vad som anförts om översyn av de statliga verkens beredskapshänsyn,

[att riksdagen beslutar ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om inriktningen av energipolitiken.¹]

[att riksdagen beslutar att ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om målsättningen för beredskapen av livsmedel och insatsvaror,²]

[att riksdagen beslutar ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om regional livsmedelsproduktion.³]

6. att riksdagen beslutar ge regeringen till känna vad som anförts om vattenförsörjning,

[att riksdagen beslutar ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om försörjningsberedskap på tekoområdet,¹]

[att riksdagen beslutar ge regeringen till känna vad som anförts om samordning av civila vägplaner och krigsvägplaner,³]

[att riksdagen beslutar ge regeringen till känna vad som anförts om järnvägsnätets roll ur totalförsvarsynpunkt,³]

[att riksdagen beslutar ge regeringen till känna vad som anförts om sjöfartens roll ur totalförsvarsynpunkt,³]

[att riksdagen beslutar medge undantag från regeln om central upphandling, för de militära myndigheterna,⁴]

7. att riksdagen ger regeringen till känna vad som anförts om
storstädernas sårbarhet.

Mot. 1988/89
Fö503

Stockholm den 20 januari 1989

Olof Johansson (c)

Karl Erik Olsson (c)

Bertil Fiskesjö (c)

Gunnar Björk (c)

Pär Granstedt (c)

Karin Israelsson (c)

Per-Ola Eriksson (c)

Görel Thurdin (c)

Karin Söder (c)

Gunilla André (c)

Börje Hörnlund (c)

Agne Hansson (c)

Larz Johansson (c)

¹ 1988/89:N232

² 1988/89:Jo216

³ 1988/89:T216

⁴ 1988/89:Fi505

